

Akik hátralapoznak e szeptemberi szám utolsó oldalaira | reméljük, minél többen lesznek ilyenek | észre fogják venni, hogy a tanévkezdő számban idén is csupa olyan fizika gyakorlatot és feladatot tűztünk ki, amelyik az előző tanévben az ország különböző városaiban tarott versenyeken szerepelt.

Ezzel mindenképp elõtt népszerűsíteni akarjuk az országban tartott fizikaversenyeket, kedvet szeretnék csinálni a tanulóknak a részvételre, a tanároknak pedig hasonló versenyek megrendezésére. Ugyanakkor a „nevesített” versenyekből választott feladatokkal szeretnénk megõrizni azok emlékét, akikrõl ezek a versenyek nevüket kapták. Vannak köztük ismertebb és kevésbé ismert tudósok, tanárok, Eötvös Loránd példáját követõ, életideálját megvalósító tudós-tanárok. Megérdemlik, hogy nevük ne menjen feledésbe, s a Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok fiatal olvasói, tehetséges példamegoldói is megérdemlik, hogy erõt és biztatást merítsenek e tudós-tanárok emlékének felidézésébõl.

Jõ lenne felkelteni a kíváncsiságot az értékes életet élt emberek életpályája iránt. Aki kedvet érez, maga is kutathatja életüket, munkásságukat. Itt most csak arra térünk ki, hogy mi kapcsolta a jelen számban szereplõ fizikaversenyek névadóit ahhoz a városhoz, ahol a róluk elnevezett versenyt rendezik. Sietve tesszük hozzá, hogy rajtuk kívül persze még sok tudós és tanár nevét viselik, õrzik az országban fizikaversenyek, elég, ha csak Eötvös Loránd (1848–1919), Mikola Sándor (1871–1945), Bródy Imre (1891–1944), Öveges József (1895–1979), Vermes Miklós (1905–1990) és Budó Ágoston (1914–1969) nevét említjük.

Jedlik Ányos (1800–1895) tanult is *Gyõrben*. A hatosztályos pozsonyi bencés gimnázium elvégzése után lépett be a bencés rendbe, majd Gyõrben végezte el a két éves rendi líceumot. (Ez a két év a középiskola és az egyetem közötti átmenetet szolgálta. Késõbb a gimnáziumhoz csatolták, így keletkeztek a 8 osztályos gimnáziumok.) Tanítani is Gyõrben kezdett: már a pannonhalmi teológiai fõiskolán elvégzett két elsõ év után tanított egy évig a gyõri bencés gimnáziumban. Újabb két év teológiai tanulmányok s a pappá szentelés után ismét Gyõrbe került tanítani, de most már nem a gimnáziumba, hanem a 17–18 éveseket képzõ líceumba. Hat évig tanított itt; itt találta fel „villamdelejes forgonyát” (a kommutátoros egyenáramú villanymotor õsét) és itt készítette el elsõ szódavízgyártó gépét is. Tavaly, 1995-ben emlékeztünk meg halálának 100-adik évfordulójáról, ezért Gyõrben az évenként megrendezett, hagyományos Jedlik versenyen kívül centenáriumi emlékversenyt is tartottak Jedlik tiszteletére. Mindkét versenyrõl szerepel 1–1 (Zábrádi Antal által készített) példa a kitûzött feladatok között.

Károly Ireneusz (1854–1929) premontréi szerzetes a rend nagyváradi gimnáziumában tanított fizikát. Mint a Matematikai és Fizikai Társulat alelnöke indította meg az érettségizettek számára tartott társulati tanulóversenyt fizikából 1916-ban. Halála után, a 30-as években ezt a versenyt róla nevezték el. A második világháborút követõen a vesény Eötvös Loránd nevét kapta meg, míg az addig Eötvös nevével fémjelzett matematika verseny Kürschák József nevét vette fel. Csak a 90-es évek szolgáltattak igazságot Károly Ireneusznak, amikor a katolikus középiskolák között megindított versenyt róla nevezték el. *Kecskeméthez* nem Károly Ireneusz élete kapcsolódik, hanem itt rendezték meg 1996-ban ezt a versenyt.

Lánczos Kornél (1893–1974) *Székesfehérváron* született és élt 18 éves koráig. Az ottani cisztercita gimnáziumban érettségizett. 1993-ban, születésének centenáriumán akadémiai emlékülésen emlékeztek meg Einstein berlini munkatársáról. Ekkor indították meg székesfehérvári tanárok azt a fizikaversenyt, amely az õ nevét viseli, s évrõl-évre nagy várakozás elõzi meg a székesfehérvári és dunaújvárosi tanulók körében. A versenyzõk megadott témából otthon elkészített dolgozattal neveznek, majd egy gondolkodtató kérdésekbõl álló tesztet kell megoldaniuk. Ebbõl a tesztbõl való a most kitûzött feladat.

Szilárd Leó (1898–1964) a láncreakció felfedezõje (Fermitõl függetlenül) korábban ugyancsak dolgozott Einsteinnel Berlinben. Még korábban, 1916-ban második díjat nyert az akkor elõször megrendezett, Károly Ireneusz által alapított tanulóversenyen. (A példákat kitûzõ és a dolgozatokat értékelõ zsûri elnöke Eötvös Loránd, tagjai Bartoniek Géza és Mikola Sándor voltak). A XX. század egyik legintelligensebb feltalálója szorgalmazta | és fogalmazta | Einstein Roosevelthez írt levelét az atombomba kifejlesztésérõl, majd, amikor az elkészült, Trumannál próbálta elérni, hogy ne alkalmazzák emberek elpusztítására. Amikor ez nem sikerült, biológiai kutatásokra tért át. Néhány éve az õ neve fémjelzi a Tolna megyében (*Pakson*, Szekszárdon) rendezett fizikaversenyt, amelyen 17–18 éves középiskolások vesznek részt. A feladatokat a JPTE oktatói állítják össze.

Bay Zoltán (1900–1992) Gyulaváriban született Békés megyében, nem messze Gyulától, a megye akkori székhelyétõl. Hamvai ma már szülõföldjében nyugszanak, s Gyulán egy gimnázium viseli nevét. Természetes, hogy a mai megyeszékhelyen, *Békéscsabán* rendezett fizikaversenyt is a magyar Hold-radar kísérlet vezetõjérõl, a Tungram kutató labor hányatott sorsú igazgatójáról, Szent-Györgyi Albert barátjáról, „Az élet erõsebb” c. könyv avatott fizikus szerzõjérõl nevezték el. Elektronikai kutatásai és találmányai tették világhírűvé, ezért is választottunk a Bay Zoltán versenyrõl egy elektromos tematikájú feladatot, amelyet Varga István készített.

Párkányi László (1907–1982) az ötvenes évek második felében tanított fizikát *Pécsett*, az akkori tanárképzõ fõiskolán. A mechanika tanítása volt igazi kutatási témája. Ebben a tárgykörben írt olyan fõiskolai jegyzet, majd középiskolai tankönyveket, szerkesztett egyetemi demonstrációs laboratóiumi kézikönyvet és példatárat, amelyek ma is hasznos segédkönyvei azoknak a mechanikát tanító tanároknak, akik a fogalmak fokozatos kialakítását, a kísérletezõ, tapasztalatokra építõ megközelítést, általában a diákok szempontjait helyezik elõtérbe. A kiválasztott feladatot *Szűcs József* készítette.

Fényes Imre (1917–1977) elméleti fizikát oktatott és kutatott Kolozsvárott, Debrecenben, majd Budapesten. A legnehezebb problémák foglalkoztatták a fizikában, ugyanakkor a legmegértõbb vizsgáztatók közé tartozott az egyetemen. Sok hû tanítványa ejti ki ma is nagy tisztelettel és nosztalgiával a nevét. Egyikük, Nagy Márton fizikatanár

szervezi meg évről-évre a magyar diákolimpiai csapat válogatóversenyét *Sopronban*. Az ő javaslatára vette fel ez a magas színvonalú verseny Fényes Imre nevét. Innen választottuk az e havi nehéz feladatot.

Nagy László (1931–1987) a legfiatalabb valamennyiük között, 56 éves korában hagyta itt kollégáit és kedves tanítványait. Debrecenben oktatta a fizika tanítását a tanárjelölteknek, miközben igazi, rázós feladatokat talált ki a KöMaL megoldói s az országos középiskolai tanulmányi verseny legjobbjai számára. Két tehetséges, egykori tanítványa: Zsúdel László Miskolcon és Petróczi Gábor Kazincbarcikán összefogtak, és közösen megszervezték a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei középiskolák közti fizikaversenyt *Kazincbarcikán*. A feladatok összeállításában nagy segítséget nyújtott a debreceni Nagy László tanítvány: Szegedi Ervin.

Sok sikert a megoldáshoz!

Radnai Gyula